

Ihmiseen viittaaminen – valintojen vaikeuksia

Pirkko Muikku-Werner

Nykykäsitysten mukaan ihminen voi olla jotain muuta kuin selkeästi mies tai nainen. Moninaisuuden vuoksi tavoitellaan sellaista kielenkäyttöä, jossa yritetään ottaa huomioon erilaiset ihmiset sulkematta ketään ulkopuolelle. Nämä näkemykset toteutuvat konkreetisti esimerkiksi useimmissa uusissa lomakkeissa: sukupuolta kysyttäessä on mahdollista rastia vaikkapa ruutu 'muu' tai 'en halua sanoa'. Siinänsä näppäriä vaihtoehtoja.

Suomen kielessä on ollut ja on edelleen lukuisia sukupuolittuneita sanoja ja puhetapoja, työtötyäkin. Femininiisyys on voitu luoda erilaisilla johtimilla: laulajatar, tohtorska, Niemiskä, keisarinna, diakonissa ja komedienne. Jotkin nyt jo vanhentuneilta kuulostavista yksittäisistä ilmauksista tarkoittavat vain naista: nuorikko tai hempukka. Sanaan on voitu lisätä sukupuolen täsmentävä osa: nais- tai mieslääkäri, terveyssisar, kotirouva, katunainen tai huoltomies. Tehtävänimikkeissä on vielä paljon neutraalistamisen varaa. *Esimiehen* rinnalle otettu *esinainen* on myönteinen muutos, mutta näissäkään ryhmissä ei ole tilaa muunsukupuolisille. Sen sijaan *esihenkilö*-kategoria on riittävän väljä.

Kielellämme on ollut kuitenkin yksi arvaamaton etu. Kun viitataan henkilöön, yksikön 3. persoonan pronomini on poikkeuksetta *hän*. Sukupuolella ei ole väliä. Niissä kielissä, joissa on ollut kaksi viittaustapaa (esim. ruotsin *hon* ja *han*, saksan *sie* ja *er*, englannin *she* ja *he*), joudutaan nykyisin miettimään, miten vältetään kaksijäseninen sukupuolittaminen tai sukupuolittaminen ylipäänsä. Englanninkielisessä lau-

seessa *Each citizen must ask himself how he can fulfil his civic duties* ('jokaisen kansalaisen on kysyttävä itseltään, miten hän voi täyttää kansalaisvelvollisuutensa') kansalainen määritty mieheksi (*himself* ja *he*). Yksi keino kaihtaa sukupuolittamista on käyttää neutraalia monikon pronominia *they* ('he' → kaikki kansalaiset). Tai antaa vähintään molemmat vaihtoehdot: *Every nurse should take care of his or her own uniform* ('jokaisen sairaanhoitajan pitäisi huolehtia omasta uniformustaan').

Syrjimättömään kieleen (ks. esim. Elina Vainikaisen teos *Syrjimätön kieli*, KSL Opinto-keskus, 2022) pyrkiminen on kuitenkin tärkeää. Meillä on edelleen sanoja ja sanontoja, joissa ihmistä edustaa mies. Huoletta tai huvikseen asioita tehdään *muina miehinä*. Samoin voimassa ovat *jokamiehenoikeudet*, joskin rinnalle ovat tulleet myös *jokaisenoikeudet* (ks. esim. <https://www.luontoon.fi/jokaisenoikeudet>). Toki kyse ei aina ole pelkästään myönteisistä asioista: *vihamiehissä* ei ole mitään positiivista. Eikä sekään ole tasapuolista, jos ikävät asiat pitää *kestää kuin mies*.

Toisaalta seuraavassa uutisessa sana *ihminen* yllättää nimenomaan epämääräisyytensä tähden. Ensimmäisenä vastakohtana tulee miehen eläin? En malttanut olla kysymättä toimittajalta, välttelikö hän ahdasta sukupuolittamista. Hän sanoi syyksi sen, ettei henkilöstä tuossa vaiheessa ollut saatavilla riittävästi taustatietoa. Miten noissa olosuhteissa asianomainen olisi paras esitellä, ei varmaan olekaan helppo ratkaisu.

HS (14.3.2024): **Ihminen joutui sairaalahoitoon, kun kaupunkiympäristöön talvehtimaan jäänyt hirvipesue hyökkäsi hänen kimppuunsa kesken kävelylenkin.** Torniossa *ihminen* joutui sairaalahoitoon keskiviikkona, kun hirvet hyökkäsivät hänen kimppuunsa kesken kävelylenkin. Tornion riistanhoitoyhdistyksen puheenjohtaja Markku Kasala kertoo *ihmisen* loukkaantuneen, kun hirvi oli potkinut tätä.

Jo hiukan tarkemman käsityksen osallisesta saa, jos tiedetään edes sukupuoli:

Iltä-Sanomien (13.3.2024): **Koiraa ulkoiluttanut nainen jäi kolmen hirven alle Torniossa.** Hirvi kävi *naisen* kimppuun Torniossa keskiviikkona 13.3., tiedottaa Lapin Poliisilaitos.

Seuraavana päivänä saatu lisäinformaatio yksilöi naisen, jonka kimppuun hirvet olivat käyneet. Hänen uhriuttaan korostaa vihaisten eläinten määrällinen ylivoima.

Katja Simula oli ulkoiluttamassa koiraa, kun cityhirvet hyökkäsivät hänen kimppuunsa – ”Iskujen väliin tuli pieniä taukoja”.

Helsingin Sanomista (5.4.2024) on peräisin myös seuraavan kaltainen uutinen:

Pikaratikka törmäsi ihmiseen Helsingin Pitäjänmäessä perjantai-iltana. Pikaratikka töytäisi *aikuista* Pitäjänmäessä. Pelastuslaitoksen mukaan *aikuinen* jäi raitiovaunun töytäisemäksi risteyksessä, mutta *hän* ei joutunut esimerkiksi raitiovaunun alle. *Ubri* loukkaantui lievästi, ja pelastuslaitos antoi ensiapua. *Loukkaantunut* ei ilmeisesti lähtenyt sairaalaan, pelastuslaitos kertoo.

On kiinnostavaa seurata, miten toimittaja rakentaa kuvaustaan raitiovaunun alle jääneestä: *aikuinen, ubri* ja *loukkaantunut*. Kaikki sinänsä onnettomuuden yhteydessä kelvollisia sanoja. Osa niistä on tunteellisia, mikä ei haitanne, kun toinen osapuoli on eloton raitiovaunu.

Rikas kieleemme tarjoaa meille runsaasti eri mahdollisuuksia puhua kanssaihmisistämme. Joskus valintojen takana olevat syyt ovat hyvin yksinkertaisia: emme ehkä tiedä heistä juuri mitään. Tiedon määrän kasvaessa luonnehdinta muuttuu seikkaperäisemmäksi. Miten silloin henkilöihin viittaamme? Joka tapauksessa itse kunkin olisi hyvä olla selvillä omien päätöstensä perusteista?

Kirjoittaja

Pirkko Muikku-Werner, FT, emeritaprofessori, kielenkäytön tutkija
Itä-Suomen yliopisto
pirkko.muikku-werner@uef.fi